

Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Monthly Journal, Vol. 20, No. 7, Autumn 2020, 211-232
Doi: 10.30465/crts.2020.31507.1887

**Methodological Approach to Classical Texts:
A Critical Review of
*The Foundations of Modern Political Thought***

Seyedmohsen Alavipour*

Abstract

Exploring the humanistic intellectual ideas, one should, first of all, get acquainted with the different methodological approaches, for which some authors are the exemplars in reality. This is true for explorers in the domain of political thought, especially the ones who are interested in hermeneutical methodological approaches. They would surely find Quentin Skinner's approach towards the author-context hermeneutical methodology (applied in *The Foundations of Modern Political Thought*) very interesting. Due to its author's unique methodological approach towards understanding features of political thought, the publication has been considered as one of the most influential texts in contemporary academic exploration in political thought. Indeed, the author, Quentin Skinner, not only provides valuable information about the how-ness of the development of modern political thought but also makes evaluation of his author-context hermeneutical methodology possible. Reviewing the book's features, including the shape and content, the present study attempts to critically explore the methodological foundations and different aspects of Skinner's author-context hermeneutics, and thus, evaluate *The Foundations of Modern Political Thought*.

Keywords: Text, Hermeneutics, Author-Context, Quentin Skinner, *The Foundations of Modern Political Thought*.

* Assistant Professor of Political Science, Institute for Humanities and Cultural Studies, alavipour@ihcs.ac.ir

Date received: 2020-03-17, Date of acceptance: 2020-08-16

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

روش‌مندی در خوانش متون کلاسیک بازخوانی انتقادی کتاب بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن

سیدمحسن علوی پور*

چکیده

روش‌شناسی پژوهشی و بازخوانی تجربه علمی مبدعان روش‌های مختلف برای هر پژوهش‌گر علوم انسانی بسیار آموزنده است. در حوزه اندیشه سیاسی نیز، باتوجه به تنوع روش‌شناسی‌ها و دستاوردهای آن‌ها برای پیش‌برد فعالیت‌های علمی، این امر از اهمیت بیش‌تری برخوردار می‌شود. در این میان، رویکردهای هرمنوتیک روش‌شناختی در دهه‌های اخیر در زمینه فهم اندیشه‌های سیاسی مورد توجه جدی قرار گرفته است و، باتوجه به دستاوردهای سترگ آن در این زمینه، روزبه‌روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود. کتاب بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن یکی از آثار بسیار تأثیرگذار هرمنوتیک روش‌شناختی است که باتوجه به روش‌مندی خاص نویسنده آن، کوئنتین اسکینر، نه تنها داده‌ها و دیدگاه‌های ارزش‌مندی را درباره شکل‌گیری تفکر مدرن به دست می‌دهد که امکان بررسی و فهم مؤلفه‌های روش‌شناختی رویکرد هرمنوتیکی مؤلف - بافتار را نیز فراهم می‌آورد. مقاله حاضر بر آن است که با بررسی مؤلفه‌های شکلی و محتوایی ترجمه کتاب به زبان فارسی، ضمن کاوش در بنیادهای روش‌شناختی هرمنوتیک مؤلف - بافتار و تبیین مؤلفه‌های این رویکرد روش‌شناختی، که نویسنده کتاب مبدع آن است، نوعی بازخوانی انتقادی از کتاب دوجلدی بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن به دست دهد.

کلیدواژه‌ها: متن، هرمنوتیک، مؤلف - بافتار، کوئنتین اسکینر، کتاب بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن.

* استادیار علوم سیاسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، alavipour@ihcs.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۲۷، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۲۶

۱. مقدمه

بازاندیشی انتقادی در اندیشه سیاسی مدرن و ریشه‌ها و استلزامات آن از جمله مقولات مهمی است که برای درک جهان معاصر و به دنبال آن اتخاذ رویکردی منسجم و متکی به دانش به آن ضروری می‌نماید. کتاب *بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن*، نوشته کوئنتین اسکینر، اندیشه‌شناس و متفکر سیاسی بریتانیایی، یکی از مهم‌ترین منابعی است که در این زمینه می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. اسکینر که از جمله منادیان فهم بافتارمند از تحول اندیشه سیاسی در غرب است، هم در مقام تبیین‌گر سیر تحول و هم از منظر رویکردی، می‌تواند برای پژوهش‌گران در کشورهای غیر غربی راه‌نما باشد؛ چراکه هر اندیشه‌ای در چهارچوب فضای فکری و فرهنگی خاصی شکل می‌گیرد. بنابراین، درک آن در فضای فکری و فرهنگی دیگر مستلزم مجهز بودن به لوازمی است که تفاوت‌های موجود را نیز مدنظر قرار دهد و بتوان از آن دلالت‌های کاربردی برای کاوش تأملی در وضعیت معاصر هر فرهنگ استخراج کرد. از این جهت، اهمیت کتاب اسکینر برای خواننده ایرانی نه صرفاً آشنایی با روایتی از اندیشه غربی که در ریشه‌ها و زمینه‌های شکل‌گیری اندیشه‌ها جست‌وجو می‌کند که فهم دلالت‌ها و کاربردهای روش‌شناسی زمینه‌گرا برای کاربرد در بررسی اندیشه‌ها، به‌ویژه میراث اندیشه سیاسی در چهارچوب فرهنگی و تمدنی خویش، است. مقاله حاضر به دنبال آن است که از یک جهت ویژگی‌ها و مبانی روش‌شناسی مؤلف - زمینه‌گرای کوئنتین اسکینر را تبیین کند و از سوی دیگر با بررسی محتوایی کتاب *بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن* دلالت‌های عملی این روش‌شناسی را مورد بررسی قرار دهد.

۲. بررسی شکلی اثر

کوئنتین اسکینر، اندیشه‌شناس و متفکر ۷۷ساله انگلیسی، یکی از مهم‌ترین مبدعان روش‌شناسی هرمنوتیکی مؤلف - بافتار در فهم اندیشه‌های سیاسی است که در دانشگاه کمبریج به تدریس و پژوهش مشغول است و مسئولیت سروراستاری مجموعه متن‌های کمبریج در تاریخ اندیشه سیاسی در انتشارات این دانشگاه را برعهده دارد.^۱ کتاب *بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن* او در سال ۱۹۹۶ از سوی ضمیمه ادبی نشریه *تایم* (*Time Literary Supplement*) به‌عنوان یکی از صد اثر بسیار تأثیرگذار منتشر شده پس از جنگ جهانی دوم انتخاب شده است.^۲ این کتاب اثر دو جلدی اسکینر است که در جلد نخست به تحولات اندیشه سیاسی در دوران رنسانس می‌پردازد و در جلد دوم عصر

دین‌پیرایی را مورد بررسی قرار می‌دهد. دانشگاه کمبریج متن اصلی کتاب را در سال ۱۹۷۸ منتشر کرده و انتشارات آگاه ترجمه آن را به زبان فارسی پس از ۳۷ سال در ۱۳۹۳ چاپ کرده است. ناشر فارسی، باتوجه به اهمیت کتاب، تلاش شایسته‌ی تحسینی برای چاپ مناسب اثر کرده و دو جلد را به صورت گالینگور و با کاغذهای باکیفیت آماده کرده است و در آن اصول صفحه‌بندی و فاصله سطرها و واژگان به‌خوبی رعایت شده است. فهرست مطالب کتاب تفصیلی است و شامل عناوین بخش‌ها، فصل‌ها، و زیرفصل‌ها می‌شود. در پایان هر جلد نیز، فهرستی دوزبانه (فارسی و انگلیسی) از نام‌های آمده در آن مجلد آمده است که راه‌نمای خوبی برای پژوهش‌گران در زمینه پی‌گیری آرا و اندیشه‌های متفکران به‌شمار می‌رود. کار مناسب دیگری که - با تاسی به متن اصلی - صورت گرفته است تفکیک منابع دست‌اول و دست‌دوم است که در پایان هر مجلد در دسترس است. در پایان نیز نمایه آورده شده که، باتوجه به فقدان سنت نمایه‌نویسی در آثار فارسی، اقدام مستحسنی است و برای پژوهش‌گران بسیار کارگشاست. البته باید توجه داشت که در این نمایه میان موضوعات و نام‌های اشخاص تفکیکی صورت نگرفته است و هم‌چنین نمایه ارتباط موضوعی (ارتباط هر موضوع با دیگر موضوعات) هم وجود ندارد که امید است ناشران ایرانی در مسیر حرفه‌ای‌تر شدن آثار اقدام مناسب برای غنای بیش‌تر نمایه را نیز انجام دهند. از جمله نکات جالب توجه در این زمینه آن است که در پایان هر دو جلد کتاب نمایه مشابهی منتشر شده است که شامل موضوعات هر دو مجلد است. باتوجه به این‌که فروش کتاب به صورت دوجلدی است، معلوم نیست ناشر با چه تدبیری چندین صفحه کاملاً مشابه را در پایان هر دو جلد منتشر کرده است که علاوه بر اسراف در مصرف کاغذ طبعاً هزینه انتشار و خرید کتاب را نیز افزایش می‌دهد.

۳. نقد محتوایی اثر

پس از بررسی شکلی اثر، لازم است کاوش در محتوا و بررسی انتقادی مطالب آن به‌انجام رسد. همان‌گونه که بیان شد، این کتاب نه‌تنها از جهت محتوا که از جهت روش‌شناختی نیز برای پژوهش‌گران بسیار آموزنده است. البته تردیدی نیست که، باتوجه به فاصله ۳۷ ساله انتشار اثر به زبان اصلی و ترجمه آن به زبان فارسی، در این دوره زمانی آثار بسیار دیگری در ایران منتشر شده است که حتی ممکن است (باتوجه به بهره‌مندی از کاوش‌های اسکینر) دستاوردهای تازه‌تری را به خواننده فارسی‌زبان عرضه کرده باشد. اما این از قدر و منزلت

اثر اسکینر به هیچ وجه نمی‌کاهد؛ چراکه بهترین راه‌نما برای درک استلزامات عملی روش‌شناسی وی و بررسی میزان کارآمدی این روش‌شناسی آثار منتشرشده از سوی خود نویسنده است و باتوجه به جایگاه برجسته کتاب در میان آثار اسکینر، قطعاً بررسی این کتاب یکی از بهترین انتخاب‌ها در این مسیر است.

باید به نکته مهمی دقت کرد این که صرفاً بررسی گزاره‌های کتاب بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن نمی‌تواند رهنمون به فهم کلیدهای روش‌شناختی اسکینر باشد. برای فهم این رویکرد لازم است خود آن را در چهارچوب بافتار تاریخی و سیر تحول روش‌شناختی موردبررسی قرار دهیم و براساس آن به بررسی میزان روش‌مندی و دلالت‌های آن در کتاب موردبحث پردازیم و این کاری است که در ادامه صورت می‌پذیرد. در واقع، نخست تبیینی تاریخی - فکری از شکل‌گیری اندیشه هرمنوتیک مؤلف - بافتار ارائه می‌شود و سپس محتوای کتاب بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن بررسی خواهد شد.

۱.۳ هرمنوتیک و پیشینه آن

روشی که برای خوانش متون زمان‌ها و مکان‌های دیگر در این‌جا معرفی می‌شود روش هرمنوتیکی مؤلف - بافتار است. این روش تحقیق روشی است که کوئیتن اسکینر در فهم متون ارائه می‌کند و استفاده از آن می‌تواند ما را به فهم مناسب معنای متن رهنمون شود. اما پیش از معرفی این روش و نحوه به‌کارگیری آن لازم است مواردی درباره خود «هرمنوتیک» و گونه‌های مختلف آن و همچنین برخی مسائل مهمی که در آن باید موردتوجه جدی قرار گیرد نکاتی را مطرح کنیم.

هرمنوتیک یعنی نظریه و عمل تأویل (واینسهایمر ۱۳۸۱: ۱۵). ریشه این واژه، چنان‌که پالم (۱۳۷۷: ۱۹) می‌گوید، در فعل یونانی «هرمینوین» به معنای «تأویل کردن» نهفته است. این کلمه اشاره‌ای است به «هرمایوس» یا «هرمس» که نام خدای پیام‌آور تیزپای یونان باستان است. یونانیان هرمس را کاشف خط و زبان می‌دانستند و باتوجه به اهمیتی که این دو در انتقال معنا و همچنین فهم انسان از آن دارند، نام هرمس را با «قابل درک و فهم کردن» هرآنچه برای آدمی نامفهوم است پیوند دادند (بنگرید به همان: ۲۰). در میان رویکردهای هرمنوتیک، دو رویکرد روش‌شناختی و فلسفی اهمیت به‌سزایی دارند. هرمنوتیک فلسفی از جمله انواع هرمنوتیکی است که جایگاه مقوله زبان در فهم و تفسیر را بسیار برجسته می‌کند که این‌جا جای پرداختن بدان نیست و می‌توان به آثار دیگر در این زمینه رجوع کرد

(برای نمونه، بنگرید به کربای ۱۳۷۹؛ هوی ۱۳۸۵). در این جا، باتوجه به ماهیت کار اسکینر، برآنیم که هرمنوتیک روش‌شناختی او را موردبررسی قرار دهیم.

دغدغه اساسی اسکینر پاسخ‌گویی به این سؤال است که در تلاش برای فهم یک متن اتخاذ چه رویکردی مناسب است؟ در روش‌شناسی اسکینر، فهم متن با اتکا بر «کنش زبانی» (linguistic action) صورت می‌پذیرد. مطابق این شیوه، گفتار ضرورتاً همواره صرفاً برای بیان یک واقعیت به کار نمی‌رود، بلکه علاوه بر آن در مواردی می‌تواند برای انجام عمل یا ایجاد تأثیر خاص در مخاطب نیز مورد استفاده قرار گیرد. به بیان دیگر، ما سه نوع کنش گفتاری را می‌توانیم از یکدیگر تمییز دهیم: بیانی محض، مقصودرسان، و کارگر (Skinner 2002: 149).

تأکید اسکینر از میان این سه نوع کنش گفتاری بر کنش گفتاری مقصودرسان است و روش‌شناسی خود را نیز بر آن بنا می‌نهد. مسئله محوری در کنش گفتاری آن است که گوینده یا نویسنده هر گفتار با بیان یا نگارش آن کاری را انجام می‌دهد و از انجام آن کار نیز مقصودی دارد. بر این اساس، فهم یک گزاره مستلزم فهم آن است که چرا این گزاره مطرح شده است (ibid.: 115). از این رو، مسئله مهم در تفسیر کشف همین قصد و منظور است. او با بیان این که غایت نهایی از تفسیر هر متنی آن است که استنباطی معنادار را از آن استخراج کنیم نسبت به خطری هشدار می‌دهد که عموماً فیلسوفان هنر بدان تمایل دارند و آن تلاش برای دست‌یابی به «خوانش درست» متن است؛ خوانشی که نه تنها ناشی از خامی و ساده‌انگاری است، بلکه با اعلام دست‌یابی به معنای نهایی متن می‌تواند مانع از بروز هر خوانش و تفسیر بدیلی از آن شود. درمقابل، اسکینر با استناد به هرش (بنگرید به هرش ۱۳۹۵) معتقد است اساساً تفسیر را می‌توان به «دست‌یابی به پیام متن» و در نتیجه رمزگشایی از آن و روش ساختنش تعریف کرد و بر این اساس خوانشی که می‌توانیم در پی آن باشیم «بهترین خوانش» است که همواره امکان ارائه خوانش‌های بهتر را تضمین می‌کند. این امر مستلزم آن است که مفسر صرفاً به خوانش متن متکی نباشد، بلکه از آن فراتر رود و لایه‌های درونی‌تر و دیگر عوامل مؤثر در نگارش متن را نیز مورد توجه قرار دهد؛ به عبارت دیگر، او می‌بایست در پس آن انگیزه‌ها و نیت مؤلف و بافتار اجتماعی و زبانی نگارش متن را نیز جست‌وجو کند (Skinner 1988: 69).

البته باید توجه داشت که اسکینر میان انگیزه (motive) و نیت (intention) مؤلف تمایز قائل می‌شود و این تمایز نقش مهمی را در پی‌ریزی روش‌شناسی وی دارد. اگرچه آگاهی یافتن به انگیزه و نیت هر دو همانا دانستن آن است که چه رابطه‌ای میان نویسنده و متنی که نگاشته است برقرار می‌شود (Skinner 2002: 96):

آگاهی بر نیت آن است که واقعیت‌هایی مانند این که آیا نویسنده در حال طنزپردازی است یا به جدیت سخن می‌گوید - یا به‌طور کلی کنش‌های گفتاری‌ای را که او در هنگام نوشتن اعمال می‌کند - بدانیم. [درحالی‌که] آگاهی بر انگیزه همانا دانستن آن چیزی است که [نویسنده] را به آن کنش گفتاری خاص برانگیخته است، فارغ از خصوصیت‌ها یا میزان بهره‌مندی آن از حقیقت (ibid.).

از سوی دیگر، در روش‌شناسی اسکینر واقعیات اجتماعی و زبانی‌ای که در بافتار اجتماعی تولید می‌شود و مورد مطالعه قرار می‌گیرد تنها می‌تواند به‌مثابه بخشی از یک اقدام زبانی گسترده‌تر در نظر گرفته شود که چهارچوبی فراهم می‌آورد که در دل این چهارچوب می‌توان دریافت که در یک جامعه معین چه معانی و مفاهیم قابل‌شناسایی مرسوم موجود بوده است که استفاده از آن‌ها برای کسی که (مانند نویسنده) قصد برقراری ارتباط را داشته است ممکن می‌شود. در توضیح این مطلب می‌توان گفت که از آن‌جا که هر متنی با هدف اقناع مخاطب در زمانه خاص خویش نگاشته می‌شود، اگرچه در حوزه‌هایی ممکن است حامل ایده‌های انقلابی باشد، در حال به‌دنبال مشروعیت‌بخشیدن به کنش‌هایی است که این امر تنها با ارجاع به مفاهیم و زبان مورد قبول اجتماع میسر می‌شود. لذا تنها با بازسازی و بازآفرینی این فضا و قرارگرفتن در آن است که هم معنای متن و روابط بین عبارات مختلف درون آن فضا و هم قصد نویسنده از نوشتن متن - به‌عنوان یک عمل ارتباطی - را می‌توان دریافت (ibid.: 150).

اگرچه این فرض نشان می‌دهد که اسکینر در روش‌شناسی خود سویه‌های جدی نسبی‌گرایانه دارد، این نسبی‌گرایی مطلق نیست و امکان فهم در بافتارهای مختلف را منکر نمی‌شود. به تعبیر دیگر، او تأکید دارد که سؤال‌های مشابهی می‌تواند در زمان‌های مختلف مطرح و پاسخ‌هایی برای آن ارائه شود، اما از آن‌جا که این پاسخ‌ها کلمات مشروعیت‌بخشی را مورد استفاده قرار می‌دهد که در آن زمانه خاص در بافتار قابل‌فهم و پذیرش بوده است فهم آن در زمانه‌های دیگر نیز باید با هوشیاری نسبت به این مؤلفه مهم صورت بپذیرد (ibid.: 148). این درحالی است که قائل‌بودن به وجود نوعی عقلانیت در متن، که در بافتار تولید آن شرایط لازم برای پذیرشش را فراهم می‌آورده است، این امکان را برای شارح یا پژوهش‌گر فراهم می‌آورد که متن را در زمانه و جغرافیای دیگر نیز موردفهم قرار دهد و دلالت‌های درونی آن را بازیابی کند (ibid.: 31). این کاری است که او در کتابش با عنوان *عقل و خطابه در فلسفه هابز* (۲۰۰۴ [۱۹۹۶]) به‌خوبی از عهده آن برآمده است.

درواقع، در این صورت می‌توان دریافت که موقعیت کنونی ما به‌هیچ‌وجه موقعیت ممتاز یا بهترین موقعیت برای بررسی آثار و اندیشه‌های گذشته نیست؛ چراکه اساساً بسیاری از مفاهیم و استدلال‌های رایج در زمان حاضر اساساً در جوامع گذشته مطرح نبوده‌اند و لذا تنها با قرارداد هر متن در ظرف زمانی و مکانی خاص آن است که می‌توان پیام و معنای واقعی آن‌ها را دریافت (Skinner 2002: 32-40). در نتیجه، «ما باید بیاموزیم که تفکر خودمان را برای خودمان انجام دهیم» (ibid.: 66).

در مجموع، می‌توان گفت که برطبق روش‌شناسی اسکینر برای فهم اندیشه‌های سیاسی یک اندیشمند هم باید گفتمان سیاسی مسلط بر جامعه و زمانه وی را شناخت و هم باید قصد و نیت آن اندیشمند برای برقراری ارتباط در چنین گفتمانی را دریافت. شناخت گفتمان سیاسی مسلط بر هر جامعه در هر دوره تاریخی نیز مستلزم عوامل متعددی است که در نقش اجزای متشکله آن به‌شمار می‌روند. از جمله این اجزا می‌توان مشکلات و پرسش‌های سیاسی مطرح‌شده در آن دوره و نیز پاسخ‌ها و راه‌حل‌های ارائه‌شده به آن‌ها را نام برد. وی در توضیح این مطلب در مقدمه کتاب *ماکیاولی* (۱۳۸۰) می‌گوید:

استدلال من این خواهد بود که برای فهم نظریه‌ها و تعالیم ماکیاولی باید مشکلاتی را از لابه‌لای غبار زمان باز و آشکار کنیم که او به‌وضوح در دو کتاب *شهریار* و *گفتارها* و سایر نوشته‌های خود در باب فلسفه سیاسی خویشتن را با آن‌ها روبه‌رو می‌دیده است. و اما برای این‌که به چنین دیدگاهی برسیم لازم است محیطی را که این آثار در آن تصنیف شده بازآفرینی کنیم: یعنی محیط فکری فلسفه یونان و روم و فلسفه رنسانس و هم‌چنین محیط سیاسی زندگی در دولت‌شهرهای ایتالیا در اوایل سده شانزدهم (اسکینر ۱۳۸۰: ۱۷).

بر همین اساس است که در آثار اسکینر در درجه نخست باید روایتی تاریخی و جزئی‌نگر از تحولات عصر و زمانه زیستی متفکر و هم‌چنین برخی رخدادهای تاریخ‌ساز شخصی را که زندگی متفکر را شاید زیورور کرده باشد انتظار بکشیم. این روایت در مواردی شاید برای خواننده، به‌ویژه خواننده غیرمتخصص، زیاده‌گویی و بیان بیش از اندازه داده‌ها و اطلاعات تاریخی در نظر بیاید، اما برای کسانی که روش تاریخ‌خوانی اسکینر را مطلوب می‌انگارند و چون خواننده‌ای صبور با او هم‌گام می‌شوند، نه تنها به افزایش اطلاعات تاریخی رهنمون می‌شود که کارگاهی روش‌شناختی است که می‌تواند در بازخوانی میراث تفکر سیاسی در هر فرهنگ و ساختار اجتماعی‌ای مورد استفاده قرار گیرد.

۲.۳ کتاب بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن

از همان میانه قرن دوازدهم، مورخ آلمانی، اوتوی فرایزینگی، اذعان داشت که شکل تازه و قابل توجهی از سازمان اجتماعی و سیاسی در شمال ایتالیا ظهور کرده است. خصیصه‌ای که وی تذکر داد این بود که جامعه ایتالیا ظاهراً دیگر خصلت فئودالی ندارد (اسکینر ۱۳۹۳ الف: ۳۳).

این جمله آغازین جلد نخست کتابی است که اسکینر در تبیین بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن به‌نگارش درآورده است. در واقع، سؤال این است در شمال ایتالیا در آن زمان چه رخ داده بود که یک مورخ آلمانی را به تأمل در شرایط ظهور یک ساختار سیاسی و اجتماعی نوین ره‌نمون شد. در خلاصه‌ترین بیان باید گفت اسکینر در این مجلد به‌دنبال پاسخی است برای این سؤال و البته طرح این سؤال از آن جهت اهمیت دارد که مؤلف می‌خواهد از آن برای دستیابی به بنیادهای تحول‌اندیشگانی در اروپای قرون میانی دست یابد. در واقع، اسکینر به‌خوبی آگاه است که ظهور دوران مدرن و اندیشه سیاسی مترتب بر آن نه امری دفعی که حاصل یک سیر تحول تاریخی اندیشه‌ای است و از این جهت برای درک درست آن لازم است تا نخستین جرقه‌های تحول در نظام سیاسی و اجتماعی پیشین عقب برویم و دریابیم که چگونه نخستین جرقه‌های تحول در آن روشن شد. اما نکته قابل توجه در این میان آن است که اسکینر در همین کار نیز رویکردی مخصوص به خویش را انتخاب می‌کند که مبتنی بر خوانش تحولات نه‌صرفاً از معبر آثار اندیشه سیاسی که برپایه درک تحولات واقعی تاریخی در عرصه‌های مرتبط با سیاست‌گذاری و سازمان‌دهی اجتماعی است و این رسالتی است که وی در آثار متعدد خود از جمله سه جلد *بیش‌های دربار سیاست* (۲۰۰۲)، و مجموعه‌ای که در انتشار آن مشارکت داشته است - شامل دو جلد *جمهوری‌خواهی* (۲۰۰۲) و *کتاب دولت‌ها و شهروندان* (۲۰۰۳) - برعهده خویش می‌بیند و حتی در دو اثر ذکرشده آخر نیز، باوجود آن‌که در نقش ویراستار تنها یکی از نویسندگان مجموعه به‌شمار می‌رود، نحوه چپ‌نویسی و انتخاب عناوین فصل‌ها و مقالات به‌خوبی نشان می‌دهد که وی در طرحی روشن و صریح به‌دنبال آن است که این پیوند و انضمام تفکر و بافت سیاسی و اجتماعی معاصر را مورد تأکید قرار دهد.

جلد نخست کتاب، همان‌گونه که از زیرعنوان آن پیداست، معطوف است به بازخوانی تحولات منتهی به رنسانس بزرگ اروپایی که اوج آن را در اندیشه سیاسی می‌توان در اندیشه‌های متفکر و اندرزنامه‌نویس بزرگ ایتالیایی، نیکولو ماکیاولی، مشاهده کرد. شاید اگر

خود را جای اسکینر بگذاریم، آنچه ذهن ما را مشغول خواهد کرد آن است که ماکیاولی در چه بافتار سیاسی و اجتماعی و با بهره‌گیری از چه تحولات فکری و اندیشگانی در عرصه سیاسی توانست به سطحی از تفکر دست یابد که با نگارش کتاب *شهریار* (۱۳۸۸) روزگاری نوین را در تاریخ اندیشه سیاسی غرب رقم زند. اسکینر در پاسخ بدین سؤال نوعی بازخوانی دیالکتیکی از جابه‌جایی قدرت در ایتالیا در قرون منتهی به عصر ماکیاولی به‌دست می‌دهد که در آن عرصه‌های مختلفی از زندگی اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد که می‌تواند به نقش‌آفرینی افراد در عرصه‌های سیاسی و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی رهنمون شود. بر این اساس، این عصر نه تنها عصر معارضة و جای‌نشینی‌های پیاپی جمهوری‌خواهی و شهریار در رگنوم‌های (مناطق مستقل سیاسی) ایتالیاست که عصر آزمون معرفت‌های مختلف بشری در بررسی میزان توان‌مندی و تأثیرگذاری آن‌ها در تحولات در عرصه قدرت سیاسی نیز است که در نهایت ساختار قدرت را از فرد به نهاد (دولت مدرن) انتقال می‌دهد و این گوهر آن چیزی است که نویسنده دل‌مشغول آن است. در نتیجه، نه تنها بررسی تحولات تاریخی در بخش‌های مختلف ایتالیا و نشان‌دادن تمایزهای شمال - جنوب در تأسی به شیوه‌های عمومی یا اختصاصی قدرت منظور نظر این کتاب است که محوریت یافتن فضیلت «آزادی» و تبدیل شدن آن به آرمان مرکزی گفتمان جمهوری‌خواهی با بررسی سیر تطور معنایی آن و مقصودی که متفکران در زمان‌ها و موقعیت‌های مختلف سیاسی و جغرافیایی از آن در نظر داشته‌اند نیز در این اثر به‌خوبی نمایان است.

همان‌گونه که بیان شد، برای این منظور، اسکینر در آغاز فصل نخست جلد اول به سراغ یکی از مورخان آلمانی قرن دوازدهم (اوتوی فرایزینگی) می‌رود و از ره‌گذر گزارش تاریخی او به بحث بنیادین خود درباره «آرمان آزادی» در ایتالیای در آستانه رنسانس وارد می‌شود. در واقع، اسکینر نمی‌خواهد با روی آوردن به فراواقعیت‌ها رخدادهای اندیشه سیاسی را مورد کاوش قرار دهد. او بر آن است که دریابد در زیر پوست تحولات سیاسی کلان چه رخدادهایی در عرصه‌های جامعه‌شناسی سیاسی در حال وقوع است که می‌توان با اتکا به آن‌ها به فهم بنیادهای تحول اندیشه سیاسی دست یافت. پس به جای آن‌که به سراغ مورخان نام‌آور برود، ترجیح می‌دهد تا داده‌های خود را از معبر متونی کسب کند که زیر تحولات اجتماعی و سیاسی را از منظری خردتر مورد بررسی قرار داده‌اند. انتخاب فرایزینگی، که مورخ سرشناسی نیست، نه از سر ناچاری و کمبود اطلاعات درباره آن دوره تاریخی که مبتنی بر رویکرد روش‌شناختی مختار اسکینر است که جست‌وجو را از متونی آغاز می‌کند که مبنای شکل‌گیری متون بزرگ تاریخی است.

بر همین اساس، اسکینر در ادامه کار خود نیز علاوه بر بهره‌گیری از متن‌های تاریخ‌نگارانه (عموماً محلی) متون تولیدشده در حوزه اندیشه سیاسی را نیز مورد بررسی قرار می‌دهد تا ضمن بازیابی پیوندهای فکری میان آن‌ها به درک ژرف‌انگارانه از تحول معنایی واژگان و گزاره‌های اندیشه سیاسی دست یابد. در واقع، چنان‌که به‌عنوان نمونه در فصل نخست قابل مشاهده است، اسکینر برای فهم مفهوم مقصود از ایده «آزادی» در این دوره تاریخی متون متعدد تاریخی و اندیشه‌ای را کاوش می‌کند تا در نهایت درمی‌یابد که «آزادی» در این زمان در نگاه متفکران حوزه اندیشه سیاسی معنایی دوگانه داشته است که شامل «استقلال سیاسی» و «خودگردانی جمهوری‌وار» می‌شود و در نخستین آن‌ها تن‌ندادن به حکومت و اقتدار امپراتوران و پاپ مدنظر اهالی شهرهای مختلف ایتالیای شمالی در آن زمان بوده است و در دومی جلوگیری از دیکتاتوری حاکمان شهری از طریق لوازمی مانند دوره‌ای کردن حکومت‌ها یا به‌کارگیری حاکمان از افراد غیربومی به‌عنوان راه‌حلی برای حفظ آزادی در نظر گرفته می‌شد که این مبنایی بنیادین برای فهم چگونگی انتقال مفهوم قدرت از فرد به نهاد دولت در عصر رنسانس و تثبیت آن در دوران مدرن به‌دست می‌دهد (بنگرید به همان: فصل نخست). اما این رویکرد روشی تنها به بازخوانی تحولات و متون مربوط به موضوعات خاص محدود نمی‌شود و اسکینر لوازمی را که برای چنین تحولی لازم است نیز در نظر می‌گیرد. بر همین اساس، هم در این فصل و هم در فصل‌های بعدی کتاب، شاهد آنیم که تحول در عرصه فهم حقوق‌دانان از اقتضائات قانون‌نویسی حکومتی و همچنین مواردی مانند رویکردهای بدیل در آیین‌های نامه‌نگاری دیوانی یا فهم نوین در پژوهش‌های مربوط به کتاب مقدس و فهم حقوق انسانی نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد و با اتکا به گزارش‌های ارائه‌شده در این زمینه در فصول مختلف که حوزه‌های معرفتی متنوعی از آیین‌های نگارش زبانی و بلاغت و فصاحت سخن‌وری گرفته تا رساله‌های اندیشه سیاسی و متون حقوقی و کلامی را دربر می‌گیرد سیر تطور اندیشه سیاسی در اروپا در آستانه رنسانس و نقطه اوج آن در عرصه تفکر سیاسی، یعنی نگارش کتاب شهریار ماکیاولی، تبیین می‌شود (همان: ۱۹۴-۱۹۶).

در چنین چهارچوبی است که فهم معنای «ویرتوس»- که آن را می‌توان مهم‌ترین فضیلت حکمران مطلوب دانست- نزد متفکری مانند ماکیاولی آسان‌تر می‌شود. او مانیت‌ها در بازیابی فهم سیسرون از این مفهوم سه مفروض را دریافتند:

نخست این‌که در واقع رسیدن به این والاترین منزلت برای انسان ممکن است؛ سپس این‌که روند درست آموزش در رسیدن به این هدف امری اساسی است؛ و سرانجام

این‌که محتوای چنین آموزشی باید متمرکز بر تحصیل مرتبط بلاغت و فلسفه باستان باشد (همان: ۱۶۱).

و این مقولات در آثار متفکران پیش از ماکیاولی به شیوه‌های گوناگون مورد تأکید قرار گرفته بود و همانند وی دیگرانی نیز بودند که ضمن تأکید بر نقشی که الهه بخت می‌تواند بر تقدیر حاکم، چه مثبت و چه منفی، بگذارند شهریار شایسته را کسی معرفی می‌کردند که «فقط به یاری ویرتوس... بر دسیسه‌های تقدیر چیره شود و به افتخار و شکوه و شهرت نائل آید» (همان: ۲۱۱).

ماکیاولی با درک آن‌چه در این آثار مورد تأکید قرار گرفته است، همانند دیگر اومانیست‌ها، مفهوم ویرتوس را در «پشت‌گرمی به خویش و هنر خویش» معنا می‌کند و ضمن جای دادن این معنا در «حکومت مقتدرانه یک فرد واحد» تأکید می‌کند که باید به چنین حکومتی تن داد تا «در شرایط فساد سیاسی پیشرفته... ویرتوی اصیل کشور را بازگرداند» (همان: ۲۱۳-۲۱۵). اما ویرتوی چنین فردی با ویرتوی شهروندان عادی متفاوت است و «ویرتوس فرمان‌روا نیروی شگرف خلاق و کلید 'حفظ کشورش' انگاشته می‌شود که او را قادر می‌سازد دشمنانش را فروکوبد. شایستگی عمده مردم [عادی] اما نوعاً در تمایل آن‌ها به انفعال مطلوب است» و بر همین اساس ماکیاولی فرمان‌روای ویرتوس را کسی می‌داند که «با تدبیر و شیوه‌های مقتضی شهروندان‌اش را همواره و در هر شرایطی وابسته به خود، نگاه دارد و عادت به وفاداری را در آنان تقویت کند تا مطمئن شود که به وقت ضرورت همواره به او وفادار خواهند بود» (همان: ۲۱۷-۲۱۸).

اسکینر با این بازخوانی بافتاری از فضای نگارش شهریار ماکیاولی بر آن است که هم این اسطوره نادرست (در زمانه نگارش کتاب) را، که بر آن بود که «کتاب ماکیاولی به‌تمامی منحصر به فرد است» (همان: ۲۲۲) و آن را باید از تمامی مقولات پیش از خود متمایز شمرد، به چالش کشد و هم ویژگی‌های تفکر ماکیاولی را تبیین کند که وی را در میان هم‌تایان خویش بی‌بدیل می‌کند. به تعبیر اسکینر چنین است:

فقط با مشخص کردن زمینه دقیق فکری که وی [= ماکیاولی] در آن می‌نوشت می‌توان به این شناخت امیدوار بود که وی چه مواردی را و تاچه حد در میراث اومانیستی خود در واقع می‌خواست زیر سؤال برد و رد کند (همان: ۲۲۳).

و این کاری است که اسکینر در ادامه جلد نخست کتاب به دنبال انجام آن است و آن را از طریق هم‌نشینی اثر ماکیاولی با دیگر اندرزنامه‌های معاصر و هم‌چنین بررسی تطبیقی و

مقایسه‌ای آن با دیگر رویکردهای اومانستی آن دوران، از جمله رویکرد «اتوییا»یی مدنظر توماس مور، صورت می‌دهد. از این منظر فهمی بدیل از موقعیت کلی اومانست‌ها در دوران پایانی قرون میانی و طلیعه رنسانس ایتالیایی ارائه می‌کند که می‌تواند خود به‌عنوان مقدمه‌ای برای درک چگونگی تحول اندیشه سیاسی در دوران مدرن مورد توجه قرار گیرد. چنین رویکردی در زمان نگارش این کتاب (که بیان شد چهل سال از آن می‌گذرد) البته رویکردی نو و تأثیرگذار و جریان‌ساز بود که توانست به‌راستی تحولی را در فهم تاریخ‌نگاران اندیشه سیاسی در دهه‌های اخیر ایجاد کند و از این منظر شاید بسیاری از دستاوردهای کتاب برای خواننده فارسی‌زبان چندان جدید نباشد. اما آنچه کتاب را هم‌چنان ارزش‌مند نگاه می‌دارد، ظرفیت‌های روش‌شناختی آن برای دانشجویان و پژوهش‌گرانی است که در آغاز راه کاوش در تاریخ تفکر سیاسی درکی ژرف‌انگارانه را طلب می‌کنند و امیدوارند با اکتشافات خویش، همانند اسکینر، پرتوی نوین بر فهم جامعه علمی ایران از این مقولات بیفشانند. از این منظر، شاید باید تأسف خورد که چرا این کتاب این قدر دیر به فارسی ترجمه شده است و شاید اگر چنین کاری به‌موقع انجام می‌شد، دانشجویان ایرانی می‌توانستند گام‌های مؤثرتری را در زمینه فهم اندیشه سیاسی اسلامی و ایرانی در طول دهه‌های اخیر بردارند. در هر حال، هنوز هم برای بهره‌مندی روش‌شناختی از این کتاب دیر نیست.

اسکینر در جلد دوم کتاب نیز همانند جلد نخست رویکردی بدیل‌جویانه را برگزیده است و باز هم بر آن است که فهمی تا آن زمان نامأنوس اما مبتنی بر شواهد و مستندات را به دست دهد که کم‌تر از تفکر اروپایی در عصر دین‌پیرایی مورد توجه قرار گرفته بود. موضوع محوری در این مجلد نیز همانند جلد نخست بازیابی ریشه‌های تفکر مدرن به‌گونه‌ای است که تا زمان نگارش کتاب چندان مورد توجه قرار نگرفته بود. در واقع، اسکینر برخلاف بسیاری از شارحان هم‌عصر خویش بر آن است که نشان دهد نه تنها تفکر مدرن انقطاعی بلافصل از تفکر قرون میانی را نشان نمی‌دهد که اتفاقاً حاصل تأملاتی است که در پویه‌های فکری این عصر رخ داده است و توانسته با مقابله انطباقی این تفکر با آنچه از پیشینیان و متفکران یونانی باز مانده است به دستاوردهای جدیدی دست یابد که طلیعه مدرنیته ماحصل آن است و مهم‌ترین هسته آن را شاید بتوان در برآمدن ایده جدایی دین از سیاست از دل اندیشه‌ای کاملاً دینی (لوتر) دانست.

بخش یکم این جلد مشخصاً به ظهور مارتین لوتر، مبدع جریان پروتستانی در چهارچوب مسیحیت، می‌پردازد. انتخاب لوتر از آن جهت اهمیت دارد که نشان می‌دهد تا

چه اندازه دین‌پیرایی و بهره‌گیری از دستاوردهای آن در زمینه‌های سیاسی و اجتماعی با فرازونشیب هم‌راه بوده است و متفکری چون لوتر که با پرهیز از سوگیری‌های سیاسی بر آن بود مسیحیت را به‌مثابه یک دین از فشارها و آثار سوء سیاست‌گرایی در میان عالمان و رهبانان نجات دهد، چگونه در عمل ناگزیر از پرداختن به سیاست، حکومت، و نسبت اعضای جامعه با قدرت شد. در این زمینه نیز، باز هم اسکینر متن را با نگارش جمله‌ای الهام‌بخش آغاز می‌کند تا نشان دهد آنچه در کتاب با آن مواجه خواهیم بود، سخنی متفاوت از شرح‌هایی است که تاکنون از شکل‌گیری جنبش پروتستانیسم شاهد بوده‌ایم (اسکینر ۱۳۹۳ ب: ۱۱). با چنین رویکردی، نویسنده با ابتنا بر نوشته‌های لوتر، به‌ویژه زندگی‌نامه خودنوشت وی، نقطه آغازین تحول عمیق لوتر و عزم او برای پیرایش در دین مسیح را به‌زعم خویش درمی‌یابد. به‌طبع در چنین موقعیتی از شارحی چون اسکینر، با رویکرد روشی خاص وی، انتظار آن است که این نقطه عزیمت را در نسبت انضمامی وی با تحولات سیاسی و اجتماعی معاصر پیوند زند. شگفت که وی از ظهور «ناگهانی» یک اندیشه نوین بر اثر نوعی کشف و شهود در مارتین لوتر خبر می‌دهد و می‌گوید:

این لحظه ظاهراً وقتی فرارسید که او در اتاق بالی برج صومعه ویتنبرگ سرگرم وظیفه این جهانی و دانشگاهی آماده‌سازی درس‌گفتارهای تازه‌اش بود. در حال خواندن و تأمل در *مزامیر* بود که ناگاه تعبیری یک‌سر نو از آیه حساس *مزور سی و یکم* او را درهم پیچید [۲]: «در عدل خویش مرا نجات بده» (همان: ۱۸).

نویسنده در این جا توضیح می‌دهد که چگونه لوتر با خوانش این آیه بر مبنای فضل و رحمت الهی امکان نجات‌یابی انسان‌ها را، که تا آن زمان سخت با آن مخالف بود، در آینه رحمت الهی بر گناه‌کاران و «نجات‌دادن آنان از خطاکاری» ممکن می‌انگارد و این دیدگاه از زبان مارتین لوتری مطرح می‌شود که یکی از انتقادات عمده‌اش به کلیسای کاتولیک و دستگاه پاپی ترویج‌ایده‌امکان کسب آمرزش برای انسان‌های گناه‌کار است. در حالی که در نگاه لوتری انسان‌ها به‌واسطه گناه‌کار به دنیا آمدن تا ابد از خطا و گناه نمی‌توانند برحذر باشند و تعالیم کلیسایی مبنی بر فروش آمرزش به مؤمنان جز ترویج اباطیل به‌منظور کسب درآمد دنیوی برای کلیسا نیست. بر این اساس، آنچه لوتر را از آباء کلیسا متمایز می‌سازد، توجه آن به این نکته است که پالودگی بندگان هرگز نمی‌تواند ذاتی آن‌ها باشد و تنها عرض و «حقانیتی خارجی است که بر ما، نه به‌سبب اعمالمان، بلکه فقط از روی رحمت نازل شده است» و از این روی «مؤمن همواره در آن واحد گناه‌کار و آمرزیده شمرده می‌شود. گناهانش

هرگز زائل نمی‌شوند، اما ایمانش سبب می‌شود که علیه وی به حساب نیابند» (همان: ۲۰). این مقدمه‌ای است برای آن‌که بتوان در نهضت لوتری میان دین و سیاست نیز تفکیک قائل شد. بدین صورت که از یک سو، تلاش برای جلب آمرزش خداوندی به‌عنوان یک امر روحانی محدود به «جماعت مؤمنان» می‌شود، درکنار نگاه لوتر به «کلیسا» به‌مثابه «جمع مؤمنان» و این‌که در چنین جمعی «باید اندکی فریب‌کاری و ریا باشد... [که بگوییم] پاپ و اسقف و کشیشان راهبان طبقه روحانی‌اند، درحالی‌که شاهان و بزرگان و کشاورزها طبقه ناسوتی‌اند» (همان: ۲۴)، اقتدار روحانیت در سروری در امور مختلف حیات بشری را زیر سؤال می‌برد، و از سوی دیگر با توجه به اقتضائات زندگی دنیوی که مربوط به امور شهروندی و پادشاهان است مشروعیت پاپ برای تعیین تکلیف برای پادشاهان و به‌ویژه «ادعای مقامات کلیسا در مورد صلاحیت قضایی در امور دنیوی» (همان: ۲۷) نیز مورد تردید است. با این حساب، به‌خوبی روشن می‌شود که چرا اسکینر در پرداختن به بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن، درکنار مجلدی که ظهور رویکرد ماکیاولیستی در سیاست را مورد بررسی قرار می‌دهد، مجلد دیگر را محدود به مقوله ظهور دین‌پیرایی در اروپای همین دوران می‌کند. به‌باور اسکینر، این رویکرد «نه تنها لوتر را به حمله به قدرت‌های قانونی کلیسا واداشت، بلکه او را به پرکردن خلأ قدرت حاصل از آن از طریق دفاع متقابل از مقامات دنیوی ناگیر کرد» (همان: ۲۹). در واقع، با خوانش تطبیقی آن‌چه در دو مجلد کتاب آمده است، خواننده به‌خوبی درمی‌یابد چگونه پویه‌های سنت فکری قرون میانی، درکنار پویه‌های درونی دین مسیحی، زمینه‌های لازم را برای ظهور نوعی فکر سیاسی فراهم می‌آورد که در آن مؤلفه‌هایی مانند سکولاریسم، اقتدار دولت و شکل‌گیری دولت مطلقه مدرن، اندیشه قراردادی بودن اجتماع و تبعات آن برای پدید آمدن دولت‌های مشروطه و دموکراتیک به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی به‌شمار می‌آیند و میوه آن در اندیشه متفکرانی مانند توماس هابز، جان لاک، و ژان ژاک روسو به‌ثمر می‌نشیند.

آن‌چه در تبیین جزئیات این فرایند در مجلد دوم قابل مشاهده است، بازخوانی اسکینر از سیر تحول اندیشه‌های کلامی مارتین لوتر و ظهور و گسترش لوترآینی و اندیشه‌هایی است که متقابلاً در دفاع از کاتولیسیسم و رد پروتستانیسم لوتری در اروپا شکل گرفت، تحولات کاتولیسیسم برای مهیاساختن خویش در این نبرد و در نهایت برآمدن اندیشه کالون با به‌وجود آوردن نخستین دولت دین‌پیرا در ژنو را شاید بتوان اولین انقلاب مدرن تاریخ دانست. در این بازخوانی، نویسنده به‌خوبی نشان می‌دهد که چگونه درحالی‌که لوتر در ابتدا

در مقابله با روحانیون کاتولیک نظریه ضرورت تبعیت مطلق از فرمان‌های پادشاه مقتدر را تجویز می‌کرد و مدعی بود: «هیچ کوششی برای راه‌انداختن تقلب سیاسی معذور یا موجه نخواهد بود» (همان: ۳۴)، در فرایند گسترش لوترائینی در اروپا و در برابر فشارهای پادشاهان مدافع کلیسا، جانشینان وی، مجوز مقاومت در برابر اقتدار دنیوی را صادر می‌کنند و در آن «فکر مقاومت قهرآمیز» در برابر امپراتور سرانجام و به‌صراحت توجیه می‌شود (همان: ۳۰۲) و همین امر زمینه‌های ظهور اندیشه رادیکال انقلابی لوتری را در کالون فراهم می‌آورد تا اعلام کند:

اگر مردم یاری خداوند را استدعا کنند، خداوند شاید گاهی با برانگیختن دادجویانی علنی از میان بندگان، مسلح‌کردنشان به فرمان خود برای مجازات حکومت تبه‌کار و رها کردن امت خویش، که به‌ناروا سرکوب می‌شوند، از بلیه و خیم [حکومت ناصالح] پاسخ دهد (همان: ۲۹۴).

دادجویانی که کالون خود را یکی از آنان می‌دانست و با راه‌اندازی جمهوری ژنو که در آن برای نخستین بار «عنصری دنیوی و مشروطیت خواه به مبحث اقتدار سیاسی» اضافه کرد و عنوان کرد که در حکومت می‌بایست «متصدیانی منتخب با مسئولیت مستقیم در برابر انتخاب‌کنندگان خود» مشارکت داشته باشند (همان: ۳۵۸) تلاش کرد آن را به‌منصه ظهور برساند. فارغ از میزان موفقیت کالون در تحقق این هدف تأثیر کالونیسیم در شکل‌گیری اندیشه سیاسی مدرن انکارپذیر نیست و اسکینر نیز در فصل‌های پایانی کتاب به‌خوبی به این امر می‌پردازد و برای مثال نشان می‌دهد که چگونه هوگنوت‌های متأثر از کالون در جنگ‌های مذهبی فرانسه به این باور رسیدند که «اگر دین راستین عبارت از پرستش خالصانه ذات باری است... قانون طبیعت برای رستگاری انسان کفایت می‌کند» (همان: ۳۷۹) و ایده مقاومت در برابر حاکم ناصالح وی نیز در رساله دوم در باب حکومت جان لاک به‌عنوان مبنایی برای تعیین نسبت حاکم و شهروندان عمل کرد (همان: ۳۶۷-۳۶۸).

بر همین اساس است که اسکینر مدعی می‌شود برای درک بنیادهای ایدئولوژی مدرن انقلابی می‌توان با فهم این‌که چگونه «مفهوم وظیفه دینی در برابر مقاومت» در اندیشه لوتری به «مفهوم مدرن و دقیقاً سیاسی حق اخلاقی مقاومت» تحول یافت و چگونه این تحول نخست در جنگ‌های مذهبی فرانسه و سپس در میان کالونیست‌های هلندی و در نهایت در انقلاب دهه ۱۶۴۰ انگلستان به بنیادی برای شکل‌گیری دولت مشروطه مدرن مبدل شد. وی در سراسر جلد دوم کتاب بر آن است که این نکته را از خلال فهم متون کلامی و سیاسی

این دوران برپایه بررسی تحولات سیاسی و اجتماعی‌ای درک و تبیین کند که به ظهور جریان‌های نوین دینی در چهارچوب مسیحیت رهنمون شد و در پی آن جنگ‌های مذهبی دامنه‌داری را میان کاتولیک‌ها و پروتستان‌ها به وجود آورد تا زمزمه‌های ضرورت مدارا با یک‌دیگر از معبر مدارای دینی و پای‌بندی به قواعد دنیوی و مبتنی بر حقوق موضوعه در سامان‌یابی سیاسی آغاز شود.

۴. نقد ترجمه

درباره ترجمه کتاب هم باید گفت، با توجه به سنگینی مطالب موجود در متن، روان‌بودن ترجمه یکی از نقاط مثبت این کتاب است که خواننده را درگیر نکات غامض در زبان فارسی نمی‌کند و تلاش دارد روان و سلیس بحث‌ها را ترجمه کند. خواندن متن لذت‌بخش است و آنچه مدنظر نویسنده است به خوبی از طریق ترجمه خوب منتقل شده است. اثر با دقت خاصی ویرایش شده است و همان‌طور که مترجم در مقدمه خود نیز اشاره کرده است، ویرایش متن با دقتی درخور تحسین و از سوی افراد آگاه در این زمینه صورت گرفته است تا ویراستاری حرفه‌ای و مبتنی بر دانش تخصصی باشد که این نکته جای تحسین دارد.

البته باید توجه داشت که میزان اصطلاحات لاتین به کاررفته در اثر بسیار زیاد است و نویسنده با استفاده از کلماتی که در همان عصر و موقعیت جغرافیایی مورد استفاده قرار می‌گرفته است تلاش می‌کند بحث خود را به گونه‌ای پیش برد که در طول کاوش‌های خود فهم جامعی را از موضوع به خواننده عرضه کند. این روش البته برای خواننده آشنا با زبان (مانند زبان ایتالیایی یا لاتین) یا دست‌کم مسلط به زبان‌های ریشه‌دار در زبان لاتین مانند انگلیسی و فرانسوی مفید است، اما برای خواننده فارسی‌زبان که با معانی کلی مورد انتظار برای هر مفهوم آشنایی قبلی ندارد بسیار دشوار خواهد بود که در طول متن بتواند فهمی از یک مفهوم به دست آورد. بر همین اساس، به خصوص بسیاری از مفاهیم ایتالیایی به کاررفته در جای‌جای جلد اول و هم‌چنین اصطلاحات لاتین زبانی که در فصل‌های مختلف جلد دوم (عموماً با دیکته لاتین) عرضه شده است، برای خواننده فارسی‌زبان دشوار یاب است که انتظار می‌رود مترجم برای آن‌ها پانویس میسوطی را ارائه کند تا خواننده بتواند با اتکا به آن پانویس، از همان آغاز طرح مفهوم، با معنای کلی آن هم‌راه شود.

۵. جمع‌بندی و بحث نهایی

هرمنوتیک از جمله مقولاتی است که در علوم انسانی هم در مقام فلسفه و هم در مقام روش مورد توجه جدی قرار می‌گیرد و در عرصه‌های مختلف توانسته است فهم‌های بدیلی را از موقعیت‌های مختلف بشری ارائه کند. بر همین اساس، در طول دهه‌های اخیر میزان گرایش به این رویکرد در میان اندیشمندان علوم انسانی گسترش قابل توجهی پیدا کرده است و بسیاری از پژوهش‌گران در پژوهش‌هایی که مبتنی بر خوانش متون است به آن روی می‌آورند.

کوئنتین اسکینر نیز از جمله کسانی است که در چهارچوب همین سنت هرمنوتیکی جای می‌گیرد. اما فهم او از هرمنوتیک روشی فهمی گسترده‌تر است که با اتکا به آن می‌توان برداشتی جامع‌تر را از نیت مؤلف و در نتیجه محتوای متن به دست آورد. مهم‌ترین مؤلفه‌ای که رویکرد اسکینر را متمایز می‌کند توجه او به جنبه‌های کنشی گفتار است که در متن متجلی می‌شود. در واقع، در نگاه او، نویسنده متن در هنگام نوشتن آن در حال انجام کاری نیز هست و به دنبال اثرگذاری بر جهانی است که در آن می‌زید. بنابراین، لازم است در تلاش برای فهم نیت او از نگارش متن بافتاری را که او در آن می‌توانست نیز مورد ارزیابی و بررسی قرار دهیم تا بتوانیم آن چیزی را دریابیم که احتمالاً او قصد داشته است که به واسطه نگارش متن به جهان بیرونی عرضه کند. بر این اساس، هرمنوتیک مؤلف - بافتاری اسکینر الگوی روش‌شناختی‌ای را به دست می‌دهد که بهره‌گیری از آن راه‌نما به یافتن ارتباط هر متن با بافتار اجتماعی و سیاسی‌ای است که آن متن در آن به نگارش درمی‌آید و در نتیجه می‌تواند نه تنها از میزان راه‌گشایی آن برای زمانه یادشده خبر دهد، نسبت آن با زمانه پژوهش‌گر و کنش‌های گفتاری‌ای را مشخص می‌کند که در هر بافتار می‌تواند عرضه کند.

کتاب دو جلدی *بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن* از جمله آثار مهمی است که امکان فهم انضمامی و عملی دستاوردهای رویکردی اسکینری را برای خواننده فراهم می‌آورد و به بیان دیگر آزمایشگاهی را برای پژوهش‌گر علم سیاست ترتیب می‌دهد که در آن به کارگیری مؤلفه‌های مدنظر اسکینر برای فهم هرمنوتیکی آثار و اندیشه‌های سیاسی ملموس شود. در این کتاب، هر فصل به گونه‌ای طراحی شده است که در آغاز شرایط زمانی، مکانی، فرهنگی، و سیاسی هدایت‌گر به شکل‌گیری یک اندیشه یا رویکرد سیاسی خاص را تبیین کند و در ادامه نشان دهد که شکل‌گیری این اندیشه در میان اندیشمندان آن عصر به چه صورتی بوده است. نسبت اندیشه‌های مختلف در موقعیت‌های مختلف

فرهنگی و جغرافیایی اروپای هر عصر نیز از جمله امتیازات کتاب است که آن را در طی فصول مختلف هر جلد به خوبی روشن می‌سازد و برپایه آن خواننده می‌تواند فهمی کلی و فراگیر از اندیشه سیاسی در مناطق مختلف جغرافیایی در اروپا در طی هزاره اخیر به دست بیاورد. در واقع، نویسنده به خوبی در تمامی فصل‌ها آگاهانه تمامی مؤلفه‌های مؤثر در اهمیت‌یابی مفاهیم و هم‌چنین معانی مقصود از آن‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد و به روشنی نشان می‌دهد که چگونه این مفاهیم در کنار یک‌دیگر توانسته‌اند در طول تاریخ مدرن اندیشه سیاسی این دوران را شکل دهند.

در نتیجه، برای خواننده، به‌ویژه خواننده‌ای که به تحصیل یا پژوهش در کرانه‌های اندیشه سیاسی مشغول است، کتاب حاضر می‌تواند سرنخ‌های ارزش‌مندی را هم از جهت روش‌شناسی تحلیل و تبیین اندیشه‌ها به دست دهد و هم تصویری جامع و قابل فهم از مبانی اندیشه‌ورزی سیاسی مدرن فراجنگ آورد. نویسنده اثر بر آن است که برای فهم اندیشه‌های سیاسی و چگونگی شکل‌گیری بنیادهای اجتماع سیاسی مدرن لازم است تفسیری از اندیشه‌های برساننده این اجتماع به دست داد که مبتنی بر فهم عصرانی از مقولات باشد و نمی‌توان با کنار گذاشتن نویسنده از متن صرفاً فهمی سوژه‌محور و مبتنی بر دانش خواننده را مبنای قرار داد و نه می‌توان فراموش کرد که نویسنده این متن را برای عرضه به جامعه خاصی به نگارش درمی‌آورد که در آن زمان و مکان و در چهارچوب آن فرهنگ و زبان می‌اندیشیده و می‌زیسته است.

باین حال، باید توجه داشت همین‌که این کتاب بسیار مهم پس از چهل سال از زمان نگارش به فارسی ترجمه شده است و اساساً کوئنتین اسکینر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین پیش‌گامان روش‌شناسی تفسیری در فهم اندیشه‌های سیاسی تنها چند سالی است که به‌مرور در میان دانشگاهیان و دانشجویان و پژوهش‌گران علوم انسانی کشورمان جای خود را باز می‌کند. این امر نشان‌دهنده آن است که تا چه حد می‌توان به‌لحاظ روزآمدی اطلاعات و داده‌ها از جامعه خودمان انتظار داشت. در واقع، همین کتاب با وجود عمر طولانی‌ای که از آن می‌گذرد (و از سن بسیاری از خوانندگانش حتی بیش‌تر است)، برای خواننده ایرانی هنوز نکات ارزش‌مند و نوینی دارد که می‌تواند راه‌گشای پژوهش‌گری در این عرصه باشد و باید خدای را شاکر بود که دست‌کم در این زمان ترجمه‌ای از این اثر به زبان فارسی وجود دارد و می‌تواند به‌عنوان دست‌کم راه‌نمایی روش‌شناختی در عرصه عملی برای پژوهش‌گران اندیشه سیاسی در کشور باشد. در واقع، بهره‌گیری از آن به‌عنوان چهارچوبی روش‌شناختی می‌تواند کمک مؤثری را برای درک اندیشه سیاسی اسلامی در طول تاریخ و

در شرایط سیاسی و جغرافیایی مختلف به دست دهد. امری که در سال‌های اخیر نیز رواج یافته است و پس از انتشار ترجمه‌ای از یکی از مقالات اسکینر در یکی از مجلات در اواخر دهه ۱۳۸۰ و هم‌چنین ترجمه کتاب *ماکیاولی* اثر همین نویسنده و هم‌چنین انجام چندین پژوهش دانشگاهی در طول سال‌های اخیر در دانشگاه‌های مهم کشور کم‌کم جایگاه اسکینر و روش‌شناسی او در حال تثبیت شدن است و از آن برای فهم بهتر اندیشه اسلامی استفاده می‌شود که این امر را باید به فال نیک گرفت.

پی‌نوشت‌ها

۱. بنگرید به

<<https://www.cambridge.org/core/series/cambridge-texts-in-the-history-of-political-thought/CC1E9888A90FEA2D68B4CF40E7F7A1E7>>.

۲. بنگرید به

<<http://www.sonic.net/~rteeter/grtlls.html>>.

کتاب‌نامه

- اسکینر، کوئنتین (۱۳۸۰)، *ماکیاولی*، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران: طرح نو.
- اسکینر، کوئنتین (۱۳۹۳ الف)، *بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن؛ رنسانس*، ج ۱، تهران: آگاه.
- اسکینر، کوئنتین (۱۳۹۳ ب)، *بنیادهای اندیشه سیاسی مدرن؛ عصر دین‌پیرایی*، ج ۲، تهران: آگاه.
- پالمر، ریچارد ال. (۱۳۷۷)، *علم هرمنوتیک*، ترجمه محمدسعید حنایی کاشانی، تهران: هرمس.
- کربای، آنتونی (۱۳۷۷)، *درآمدی بر هرمنوتیک*، ترجمه بابک احمدی و دیگران، تهران: نشر مرکز.
- ماکیاولی، نیکولو (۱۳۸۸)، *شهریار*، ترجمه داریوش آشوری، تهران: آگه.
- مرتضوی، سیدخدایار (۱۳۸۶)، «تبیین روش‌شناسی اندیشه سیاسی از منظر کوئنتین اسکینر»، *پژوهش‌نامه علوم سیاسی*، س ۳، ش ۱.
- وایسنهایمر، جویل (۱۳۸۱)، *هرمنوتیک فلسفی و نظریه ادبی*، ترجمه مسعود علیا، تهران: ققنوس.
- هرش، اریک د. (۱۳۹۵)، *اعتبار در تفسیر*، ترجمه محمدحسین مختاری، تهران: حکمت.
- هولاب، رابرت (۱۳۸۳)، *یورگن هابرماس، نقد در حوزه عمومی*، ترجمه حسین بشیریه، تهران: نشر نی.
- هوی، دیوید ک. (۱۳۸۵)، *حلقه انتقادی*، ترجمه مراد فرهادپور، تهران: نشر روشن‌گران و مطالعات زنان.

- Skinner, Quentin (1987 b), *The Foundations of Modern Political Thought; The Age of Reformation*, vol. 1., Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin (1988), "Motives, Intentions and the Interpretation of Texts", *Meaning and Context*, James Tully (ed.), New Jersey: Princeton University Press.
- Skinner, Quentin (2002 a), *Visions of Politics; Regarding Method*, vol. 1, New York: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin (2002 b), *Visions of Politics; Renaissance Virtue*, vol. 2, New York: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin (2002 c), *Visions of Politics; Hobbes and Civil Science*, vol. 3, New York: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin and Bo Strath (2003), *States and Citizens*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin (2004 [1996]), *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*, New York: Cambridge University Press.
- Van Gelderen, Martin and Quentin Skinner (2002 a), *Republicanism; Republicanism and Constitutionalism in Early Modern Europe*, vol. 1, Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Gelderen, Martin and Quentin Skinner (2002 b), *Republicanism; The Values of Republicanism Early Modern Europe*, vol. 2, Cambridge: Cambridge University Press.